

Josep Dalmau Carles

Mestre renovador, pedagog eficaç i editor de primera categoria

Josep Dalmau Carles fou un dels mestres pioners de la renovació pedagògica del primer terç del segle xx a Catalunya. A més, com a pedagog i com a editor va dignificar els materials i els recursos educatius, especialment els llibres de text, que, al costat de la figura del mestre, són els que acaben formant l'ensenyament i l'aprenentatge. En paraules d'avui, diríem que fou un innovador de primera categoria i un emprenedor competent i exitós.

XAVIER BESALÚ > TEXT

Sabem moltes coses de la vida de Josep Dalmau Carles gràcies a la biografia que n'ha escrit Salvador Asso Coll, un home vinculat directament tant a la família com a l'empresa editorial Dalmau Carles, Pla, SA. De tot plegat en podem deduir que Dalmau Carles va ser tota la vida un emprenedor. De molt jove va obrir una escola nocturna per a adults, a Palamós; va començar a estudiar magisteri als 23 anys; als 26 se'n va a Madrid per obtenir el títol de mestre normal; als 35 anys publica el seu primer llibre de text; i als 47 obre una llibreria a la plaça de l'Oli —que al cap d'uns anys es traslladaria a la Rambla— i una impremta al carrer de Sant Josep, que es traslladarà primer al carrer Sèquia, ja convertida en una potent editorial, i més endavant a l'actual carrer Joan Maragall—, i funda la societat Dalmau Carles i Cia., matriu de l'Editorial Dalmau Carles, Pla, SA.

De Dalmau Carles, també en podem dir que fou un home fet a si mateix. Nascut a Sant Cebrià dels Alls, al municipi de Cruïlles (Baix Empordà) el 1857, de pares i avis pagesos, va començar a anar a escola als vuit anys, a Calonge, i ben aviat compagina els estudis amb la feina en una fàbrica de suro. Als 13 anys passa a viure a Palamós, on segueix treballant i anant a classes, fet que li permet, als 18 anys, treballar de comptable en una fàbrica important. Decidit a dedicar-se a la docència, es treu, per lliure, el títol de mestre elemental a l'Escola Normal

Dalmau Carles va començar a estudiar magisteri als 23 anys; als 26 se'n va a Madrid per obtenir el títol de mestre normal; als 35 publica el seu primer llibre de text; i als 47 obre una llibreria a la plaça de l'Oli

>> Josep Dalmau Carles
(Sant Cebrià dels Alls, 1857 – Girona, 1928).

de Girona; després, el de mestre superior (en aquella època hi havia diferents categories de mestres, perquè tant les places com la remuneració estaven en funció del nombre d'habitants de les poblacions). És llavors que deixa la família i se'n va a Madrid tot un any per treure's el títol de mestre normal. En tornar, concursa a una plaça de nova creació a la ciutat de Girona, que guanya amb el número u. L'any 1886, ell i família es traslladen definitivament a Girona.

Les escoles públiques depenien dels municipis i, en general, estaven en molt males condicions per a l'ensenyament. Però això, a Girona, canviaria el 1911 amb l'obertura del Grup Escolar de la Gran Via —l'actual escola Joan Bruguera—, un centre modèlic, que aplegarà les diverses escoles públiques

>> **Diverses pàgines d'Aritmètica razonada y nociones de álgebra.**

de nens de la ciutat i que dirigirà Dalmau Carles fins al 1919, i on es jubilarà el 1926, als 69 anys.

Sabem també que, des que va començar a treballar de mestre a Girona, la seva fama s'escampà ràpidament i el nombre d'alumnes va anar augmentant exponencialment. En aquella època no hi havia límits, i l'alumnat podia arribar tranquil·lament al centenar, naturalment de totes les edats. En aquestes condicions era molt difícil, per no dir impossible, fer una pedagogia amable i un ensenyament personalitzat, de manera que del mestre se'n valorava sobretot l'eficàcia i l'ordre. És en aquest context que podem entendre i avaluar el paper, la utilitat i la funció dels llibres de text. Ara, amb les facilitats que tenim per accedir a la informació, amb la varietat de dispositius i recursos de què disposem i amb la reducció dràstica del nombre d'alumnes per aula, la crítica als llibres de text té molt de sentit. Però aleshores representaven, si estaven ben estructurats i ben fets, un ajut inestimable per als mestres i una guia imprescindible per als alumnes. Vet aquí l'interès i la importància de la tasca endegada per Josep Dalmau Carles. A més, connectat com estava amb l'ambient de renovació pedagògica que es vivia a Catalunya en aquella època, empeltat dels aires de feina ben feta i acabada, elegant, racional i bella, que predicava el noucentisme, i la seva perspiciàcia per estar atent al que es coïa al món, tot plegat va derivar en una elaboració i producció editorial de primera categoria, que va triomfar espectacularment a tot Espanya i a molts països d'Amèrica Llatina.

L'autor i l'editor de llibres de text

Els primers llibres que escriu són d'aritmètica, per descomptat en castellà, que era la llengua oficial de totes les escoles d'Espanya. Si encara ara les matemàtiques són considerades un os per molts estudiants i el criteri de selecció per excel·lència, la cosa ja ve de lluny. La seqüència és la següent: el primer llibre, de 1890, és *Lecciones de Aritmética. 1ª parte*, i el segon, de 1892, *Lecciones de Aritmética. 2ª parte*. Uns anys després, el 1897, aplega el contingut d'aquests dos llibres en un de sol, *Resumen de las lecciones de Aritmética. Libro del alumno*. Entremig, el 1894, escriu *Aritmética razonada y nociones de álgebra*, que té un èxit esclatant, i del qual fa una versió reduïda i econòmica, el 1895, que titula *Rudimentos de aritmética. Grado elemental*, i passats uns anys, el 1898, un solucionari dels 5.000 exercicis que contenia: *Soluciones analíticas. Libro del maestro*.

Parem l'atenció en el primer d'aquests llibres. El seu títol complet era *Lecciones de aritmética aplicadas a las diferentes cuestiones mercantiles para las escuelas y colegios de primera*

enseñanza. Libro del alumno. 1ª parte. Grado superior. La informació de la portada era encara més completa: «Comprende, además de la teoría indispensable, más de 2.500 problemas y ejercicios prácticos para el cálculo mental y escrito, debidamente metodizados y de aplicación inmediata, conforme exige la enseñanza racional de esta importante materia». El llibre tenia 261 pàgines i una sòlida coberta de cartró.

Consta de tres parts ben diferenciades. La primera seria la part teòrica, que comença amb les taules i el sistema de peses, mesures i monedes i segueix amb l'aritmètica pròpiament dita (numeració, operacions, fraccions, tant per cent...), puntejada permanentment d'exercicis i problemes «per re-

El 1894, escriu Aritmètica razonada y nociones de álgebra, que té un èxit esclatant, i en fa una versió reduïda i econòmica l'any 1895

soldre mentalment». Després ve la part pràctica, curulla d'exercicis i problemes, i acaba amb un apèndix dedicat a la geometria. És un llibre en blanc i negre i amb les il·lustracions imprescindibles. Diríem que es tracta d'anar per feina i d'aprofitar el paper...

El segon bloc de publicacions del mestre Dalmau Carles està dedicat a l'ensenyament de la llengua, molt especialment a la lectura, però també a l'escriptura. El primer de tots, del qual se'n van vendre molts milers, fou *El camarada*, que tingué dues parts, totes dues editades el 1901. Eren llibres d'iniciació a la lectura. En una gradació perfectament estudiada venia després *Infancia*, publicat el 1903; *Lecciones de cosas*, del 1904, *El primer manuscrito*, de 1905, *Deberes*, de 1906, i *Europa*, de 1910. Entre 1906 i 1908 edita també diversos quaderns d'escriptura: *Caligrafia moderna* i *Escritura vertical*.

Fixem-nos, a tall d'exemple, en *Infancia*. El llibre s'inicia amb unes paraules adreçades «a nuestros compañeros profesores», on els explica que el llibre pretén «formar el hábito de entender lo que se lee; elaborar, insensiblemente, el carácter moral del niño, y despertar en él los conocimientos históricos y científicos». Remarca que el llibre conté 284 gravats i un seguit de narracions breus i faules en vers per «acostumbrar a los niños a la recitación», i insisteix en la importància de les lliçons de coses que es proposen en cadascuna de les pàgines del llibre, al costat de les narracions, com a mètode per accedir als diversos coneixements, a través de l'observació i l'anàlisi: el cos humà, les «races» humanes, els animals, els oficis...

La primera narració es titula «*El afrancesado*», que acaba —com ho faran totes les pàgines— amb una sentència moral prou expressiva: «*Nunca renegaré de mi patria*». A la pàgina 17 hi trobem «*El niño soberbio*» i la sentència corresponent és «*El orgullo anula todo mérito*»; mentre que a la 117 la narració és «*El termómetro*» i, la sentència, «*El calor dilata los cuerpos*». En total, 130 pàgines, que acaben amb un petit vocabulari.

En tot cas, potser el que li va donar més fama i reconeixement serien les seves enciclopèdies, on, en un sol llibre,

es trobava tot allò que havien de conèixer i aprendre els nens i nenes de primària: gramàtica, aritmètica, geometria, geografia, història d'Espanya, ciències físiques i naturals, higiene, dret, moral cívica, dibuix, història sagrada... En va escriure i publicar tres: les dues primeres, les del grau preparatori (250 pàgines) i grau elemental (400 pàgines), es van publicar l'any 1922; i la tercera, la de grau mitjà (600 pàgines), va aparèixer el 1931, ja a títol pòstum (Dalmau Carles havia mort l'any 1928).

En proclamar-se la II República i ser reconegut el català com a llengua escolar, l'editorial Dalmau Carles es va afanyar a publicar alguns llibres en català escrits o revisats pel seu gendre, Joaquim Pla Cargol. De 1931 són *Llibre dels infants*, *Lliçons de coses* i *La terra catalana*. Aquest darrer, de 178 pàgines, s'estructura en quatre parts (la terra catalana, la història, les ciutats i els costums, i l'idioma i la cultura) i conté tot de fotografies i il·lustracions, algunes de les quals en color. Amb el franquisme, les dificultats de tota mena fo-

En proclamar-se la II República i ser reconegut el català com a llengua escolar, l'editorial de Dalmau Carles es va afanyar a publicar alguns llibres en català

ren incomputables. L'editorial, però, va remuntar amb una nova sèrie de cinc enciclopèdies publicades l'any 1958.

Més enllà de la seva copiosíssima edició de llibres, l'editorial Dalmau Carles va produir també tota mena de material didàctic: materials per dibuixar i pintar, esferes i mapes geogràfics, aparells científics, jocs didàctics, material tipus Montessori, construccions, equips complets de fusteria i de cuina, a part, com és previsible, dels llapis, llibretes, plomes, gomes, etc.

Josep Dalmau Carles forma part, indiscutiblement, de l'estol de mestres pioners de la renovació pedagògica del primer terç del segle xx. En general, no han estat prou reconeguts, potser perquè la impulsaven sense fer gaire fressa, des d'escoles públiques realment arrelades als respectius territoris, que no tenien cap necessitat de fer-se publicitat ni competència; potser perquè ho feien des de les comarques de Girona, i la història oficial se sol escriure des de les capitals... Per altra banda, Dalmau Carles va dignificar els materials i recursos educatius que, al costat de la figura del mestre, són els que acaben configurant les maneres d'ensenyar i d'aprendre. En aquest sentit, ara diríem que fou un innovador de primera categoria, a més d'un empresari exitós i competent. No és poca cosa.

Xavier Besalú és professor de pedagogia de la Universitat de Girona.